
Az óvodáskorú gyermek fő nevelési színtereinek, azaz a család és az óvoda kapcsolatának alakulása az ötvenes években

Kóger Yvetta

*Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar*

Absztrakt

Jelen tanulmányban az ötvenes évek óvoda-család kapcsolatának magyarországi alakulása kerül kifejtésre. Ezen időszakot megelőzően az iskoláskor előtti nevelés színtere elsősorban a család volt, ám 1948 után államhatalmi célként fogalmazódott meg az óvodáskorú gyermekek nevelésének társadalmisítása, vagyis elkezdődött az óvoda mint intézményi színtér jelentőségének növekedése. A vizsgálat célja annak felderítése, hogy a hivatalos elvárásként megfogalmazott „szocialista állampolgárok” nevelésének igénye miként jelent meg az óvodára vonatkozó dokumentumokban, az óvodai és a családi nevelést befolyásoló írott forrásokban. A kutatás során rámutatunk arra, hogy az aktuális óvodapolitika milyen szerepet szánt ebben a családnak és az óvodának. A vizsgálathoz kiválasztott források család-óvoda kontextusú, tartalmilag strukturáló kvalitatív tartalomelemzése eddig még nem valósult meg a magyarországi óvodatörténeti kutatások körében. A tanulmány áttekinti az ötvenes évek és a szocialista pedagógia kutatására vonatkozó felfogásokat, majd összefoglalja, hogy milyen megközelítésekkel vizsgálható a szülők és a pedagógusok kapcsolata. A kvalitatív tartalomelemzés adatkorpusza szelektív mintavétellel került kiválasztásra, majd a kombinált (deduktív és induktív) kódolási logikával felállított kategóriarendszer mentén a megbízhatóság érdekében manuális intrakódolással történt a kódolás. Az elemzés hét fő kategóriája rámutat arra, hogy az óvodapolitikai döntések tartalmilag befolyásolták az örökzöld témának számító óvoda-család kapcsolat megjelenését a kutatott sajtóanyagokban. A tartalmi csomópontok mentén vizsgált manifeszt és látens tartalmak azokat az irányvonalakat tükrözik, amelyek az épülő szocialista rendszer legitimitációját segítő nevelés érdekében megfogalmazódtak az óvodára és a családra vonatkozóan. A kutatás eredményei nyomán tovább differenciálódhat az ötvenes évek óvodájáról való tudásunk, mely alapot jelenthet a további időszakot jellemző szocialista pedagógiai múlt kutatásának folytatásához.

Kulcsszavak: óvodatörténet, szocialista szocializáció, óvodapolitika, kvalitatív metodológia, kutatási dimenziók

Bevezető gondolatok

A magyarországi óvoda lassan kétszáz éves történetében az 1950-es évektől beszélhetünk az óvodai nevelés expanziójáról, amikor is a politikai, gazdasági és társadalmi változások következtében egyre több szülő járatta gyermekét e preszkoláris intézménybe (Vág, 1993).

Az óvodapedagógusi munkának ma is az egyik sarkalatos pontja a gyermek két színterű, családban és óvodában zajló nevelése közötti egyensúly, illetve együttműködés megteremtése. Magyarországon a köznevelési törvényben deklarált óvodakötelezettség nyomán minden szülőt érint, hogy miként alakul e két nevelőközeg kapcsolata. Érdemes áttekinteni napjaink óvodai gyakorlatában érvényesülő együttműködési metódusok vizsgált időszakban gyökerező hagyományait, melyek segíthetik a mai joggyakorlatok létjogosultságának, illetve a szülői ház és óvoda kapcsolatában jelentkező anomáliáknak a megértését.

Az ötvenes évek formálódó szocialista rendszere az iskoláskor előtti gyermekek nevelésének társadalmazásával, állami fenntartású intézményi keretek közé szorításával igyekezett befolyása alá vonni a jövő nemzedékének új értékek és normák szerinti nevelését (Kömlösi, 1977). Vagyis a központi pártvezetés felismerte a családon keresztüli befolyásolás intézményi lehetőségeit, illetve a jövő „szocialista állampolgárainak” nevelésében az óvoda szerepét (Molnár et al., 2015, Szerepi et al., 2018).

Ezen vizsgálat – a család és óvoda kapcsolat mint tematikus dimenzió mentén körvonalazódó – célja annak felderítése, hogy e kíváncsi miként jelent meg az óvodára vonatkozó dokumentumokban (például jogszabályi rendelkezések), írott forrásokban (óvónőképzés tankönyvei, óvodapedagógusok szakmai orgánuma, illetve a szülőket tájékoztató sajtókiadványok), illetve annak feltérképezése, hogy az aktuális óvodapolitika milyen szerepet szánt ebben a családnak és az óvodának. Jelen kutatásba bevont források család-óvoda kapcsolat kontextusra fókuszáló áttekintése eddig még hiányzik a magyarországi óvodatörténeti kutatások palettájából. Az óvodaügy sajátos megközelítésű szubjektív valóságának konstruálódása által tovább differenciálódhat az ötvenes évek óvodájáról való tudásunk.

Kutatási dimenziók

Az ötvenes éveknek, mint időbeli dimenzióknak és pedagógiájának kutatása

A 20. század második fele még nem „rég történelem” (Koselleck, 2003), még él azon nemzedék, melynek tapasztalati horizontja kiterjed az 1950-es évek Magyarországra. Ugyanakkor egyre nagyobb számban élnek azon generációk, amelyeknek már történelem az ország szovjetizálása, a sztálinista diktatúra, a szocialista építés korántsem homogén időszaka, melyben a mindennapokra, a kultúrára erősen rányomta bélyegét a korabeli politika (Szabolcs,

2006). A világ legtöbb országában egyre növekvő és élénkülő érdeklődés tapasztalható a legközvetlenebb múltat, illetve a félmúltat feltáró, bemutató munkák iránt, amely időszak az emberek egyre csökkenő hányadának személyes élménye (Romsics, 2008 idézi Kolosai, 2012).

Jelen kutatás idődimenziójának – korszakhatárainak kijelölésénél óvodai vonatkozású események, az uralkodó óvodapolitika-koncepciók voltak mérvadóak. Óvodatörténeti szempontból e vizsgálatnál az ötvenes évek az 1948–1959 közötti egy évtizedet öleli fel. Ugyanis az óvodák 1948-as államosításával az addigi magyar óvodapedagógiai tradíciók megszakadtak, a hagyományoktól idegen szovjet mintájú óvodai nevelés került bevezetésre (Kövérné, 1987). Az 1959-es záró dátumot pedig a szocialista óvoda hőskorának, útkeresésének jelentős mérföldköve, az óvónőképzés felsőfokúvá válása jelölte ki.

Az 50-es évek pedagógiájáról szóló munkákban különféle múltak jelennek meg. Egyrészt a történetírók, pedagógiai szakemberek értékeitől, szándékaitól, valamint múltról való gondolkodásától, múltfelfogásától függően, másrészt a múlt megismerésének bizonytalanságából fakadóan (Golnhofner, 2006). A közelmúlt történeti kutatása kiválóan illusztrálja, hogy egymás mellett élő történelmek, a múlthoz kapcsolódó akár gyökeresen eltérő értelmezések együttesével jellemezhető az az időszak, amely belenyúlik a jelenbe (Szabolcs, 2006). Az elmúlt bő egy évtizedben egyre gyarapodott azon kutatók száma, akik neveléstudományi megközelítéssel igyekeznek e korszak, a „szocialista pedagógia” valóságát feltárni és leírni. Ilyen például egy olyan kiadványsorozat bemutatása, amely éppen e szovjet mintán alapuló pedagógia kialakításának törekvését támogatta (Szabolcs & Golnhofner, 2018), vagy a tanítóképzés alakulását befolyásoló oktatáspolitikai folyamatok számbavétele (Donáth, 2008). A szerzők e témák feldolgozását az egykori szakmai nyilvánosságban megjelenő pedagógiai, politikai diskurzus elemzésére alapozzák. Született néhány, az '50-es évek kisgyermeknevelésére, azon belül az óvodai nevelésre irányuló kutatásokat bemutató mű. Olvashatunk – többek között – az üzemi óvodák történetének szociálpolitikai megközelítéséről (Aczél, 2012), mely az óvodai ellátás szociálpolitikai juttatásként való értelmezését támasztja alá, elsősorban a szocialista időszak vállalati fenntartású intézményeiben. A szociálpolitika európai alakulásának történetiségéről a *Children, families, and states* című esszégyűjtemény ad áttekintést (Hagemann, Jarausch & Allemann-Ghionda, 2011). Az óvodai nevelés tanulás szemléletének (Pálfi, 2010) sajátosságait a szovjet modell másolásának kényszere határozta meg. Egy erőltetett pedagógiai koncepció váltotta fel az addigi hagyományokat, melynek szemléletformáló hatásait követhetjük nyomon egy egykori óvodai kiadvány elemzése alapján.

A család és óvoda kapcsolat mint tematikus dimenzió jelenléte a neveléstudományi diskurzusban

A 20. század második felében egyre több kutató vonja érdeklődési terébe a szülők és a pedagógusok együttműködésének, a család és a köznevelési in-

tézmények kapcsolatának kérdéskörét (lásd például Bedmar & Palma, 2011; Bersan, 2021; Hryniewicz & Luff, 2021). A család és az intézményes nevelés kapcsolatának kutatására vonatkozó hazai és nemzetközi kitekintés tanulmányainak egy válogatása Podráczky Judit (2012) szerkesztésében jelent meg. Behatóan foglalkozott e téma magyarországi jellemzőivel Komlói Sándor – elsősorban a családi nevelés oldaláról közelítve –, illetve Füle Sándor, aki a két nevelési színtér kapcsolatát vette górcső alá (például Komlói, 1981; Füle, 1989). Az óvoda azonban az iskola mellett csak érintőlegesen jelenik meg mindkét szerző publikációiban. A téma szakirodalmi palettájának tanulmányozása is mutatja, hogy az óvoda és a család kapcsolatának különböző aspektusú megközelítése napjainkig örökzöld témának számít.

A témakör egyik szegmense a szülők óvodaválasztását befolyásoló tényezők vizsgálata. A kutatók itt az óvoda emberi dimenziójára, vagyis az óvodapedagógus személyére, illetve az őt jellemző szereteten alapuló attitűdre fókuszálnak (Török, 2005; Rose & Elicker, 2008; Kim & Fram, 2009; Teszenyi & Hevey, 2015). Egy, a szeretetkapcsolat kisgyermekkori nevelésben betöltött szerepére vonatkozó kutatás angolai, kazahsztáni és magyarországi eredményei színesítik – többek között – az arról szóló ismereteinket, hogy miként tekint a család, illetve a társadalom a kisgyermekkori nevelésre, illetve a gondozásban résztvevő szakemberek és a szülők közötti partnerségre (lásd például Vargáné, 2020; Murray et al., 2018).

A jelen tanulmányban ismertetett mikro kutatás abból indul ki, hogy az oktatási-nevelési intézmények közösségkapcsolatai - ahogyan ezt Kozma (1974) kifejti -, köztük a családdal való kapcsolat is több, akár az alább megnevezett, megközelítésből vizsgálható:

- *nevelélméleti-szociológiai* megközelítés: a nevelést tágabban értelmezi, társadalmi folyamatként tekint rá, ahol a szocializációban együttműködő csoportok közül az egyik legfontosabb a család és az oktatási-nevelési szervezetek.
- *pedagógiai* megközelítés: az, ami a pedagógiai, nevelélméleti tankönyvekben olvasható és a pedagógus köztudatban elterjedt. Vagyis a nevelésnek különböző szinterei vannak, például a család és az óvoda, ezeken a színtereken kívánatos az összehangolt munka, melyben az óvodáé a vezető, szervező szerep.
- tanügy irányítási megközelítés: az oktatásügy/óvodaügy általános és helyi irányítása felőli aspektust jelenti.

A köznevelés intézményeinek – köztük az óvodáknak – és a családnak is az egyik legfontosabb kijelölt és vállalt funkciója a felnövekvő új generáció integrálása a társadalomba (Háber & H. Sas, 1980). Jelen esetben a fókusz a szocialista társadalmi rendet elfogadó és erősítő új „szocialista embertípus” kialakítása jelenti (Millei, 2011). A gyermek eredményes neveléséhez a nevelőtestület irányításával megvalósuló családi és óvodai nevelőmunka közötti összhang megteremtése volt a kitűzött cél. Ennek érdekében megkezdődött

az erőteljes óvodapolitikai befolyás, vagyis a különböző szintű jogszabályi előírások hatására a két nevelési szintér – a család és az óvoda – kapcsolatának szervezetté alakítása (Komlósi, 1965).

Forrásdimenziók

Egy adaptált dimenzióséma (Molnár-Kovács, 2015, 2019) kutatási dimenziói orientáltak, körülhatárolták a vizsgálat primer és szekunder forrásait. Az úgynevezett forrásdimenziók meghatározása segít strukturálni mindazokat az írott forrásokat, melyek mentén jelen kutatás megvalósítható. A kutatásba az alábbi dimenziók kerültek kidolgozásra:

- óvodapolitikai dimenzió: a vizsgált időszakot is jellemezte a köznevelési intézmények ügyeibe különböző szintű jogszabályokkal való egyre nagyobb mértékű beavatkozás, ezért elemzés alá vonjuk az óvodai nevelésre vonatkozó, illetve annak alakulását befolyásoló jogi dekrétumokat, valamint az óvónőképzés tankönyveit, melyek a Vallás- és Közoktatási Minisztérium felügyelete alatt álló állami tankönyvkiadó által kerültek kiadásra (Kóger, 2019).
- sajtóirodalom dimenziója: a változatos elsődleges kútfők egyik csoportja a magyar nyelvű sajtóirodalom. Vizsgáljuk mind az óvónők szakmai munkáját orientáló szakorgánumot (*Gyermeknevelés – Óvodai Nevelés*), mind a szülőket tájékoztató nem szakmai sajtó kiadványait, például a sajtóhierarchia csúcán álló napilapokat és megyei testvérlapjaikat, egyéb hetilapokat, folyóiratokat. Szülői vonatkozásban tehát az egykori, nem szakmai sajtóanyag is nagyító alá került, mint a közvéleményt formáló diskurzus kiindulópontja és lenyomata (Lukacs, 2004). Az ilyen jellegű újságok neveléstörténeti kutatásokba való bevonása elsősorban Kéri Katalin munkásságához köthető (Baska, 2018), főként a dualizmus időszakát tekintve (lásd Kéri, 2018), de az ötvenes éveket is érintve (például Kéri, 2009). A szocialista társadalom kialakítása, a szocializmus építése idején a Magyar Népköztársaság Alkotmánya ugyan kimondta a sajtószabadságot, ám a megvalósulás hétköznapi lehetőségei a vezető párt többdimenziós ellenőrző mechanizmusa mellett mégsem voltak adottak. A sajtótermékek az államhatalmi propaganda eszközeivé váltak. A különböző lapok csak kollektív agitátorként funkcionálva maradhattak fenn úgy, hogy nem jelenhetett meg bennük olyan tartalom, amelyet ne hagytak volna jóvá a legfelső fokon (Somogyvári, 2018)

Mindezek alapján körvonalazódik az, hogy a fellelhető források számbeli gazdagsága ellenére mégis úgynevezett forrásszegénységről beszélhetünk, hiszen az elemzett források egyoldalúak, azokból csak a hivatalos, sokszor propagandisztikus előírások, követelmények ismerhetők meg. Emellett figyelembe kell venni a korabeli források tekintetében a (párt)állam által elfogadott ideológia nyelvezetének torzító hatásait, melyek esetében a szövegek stílusa totális ellenőrzést és stabilitást sugall (Jessen, 1997 idézi Apor, 2008; Judt, 1997 idézi Apor, 2008). Mégis érdemes ezeket számba venni az óvodapedagógiai múlt rekonstrukciója, tulajdonképpen újrakonstruálása érdekében.

Elméleti keret – Az ötvenes évek magyarországi óvodatörténetének egy szubjektív valósága

A választott téma neveléstörténeti megközelítésben kutatható és értelmezhető (Kéri, 1997, 2001). A neveléstörténet önálló ágát jelentő óvodatörténet, az intézményes nevelés történetének keretén belül az óvoda mint nevelési intézmény fejlődésének vizsgálatát foglalja magába (Báthory & Falus, 1997).

Mikrokutatásunk térbeli dimenziójából következik, hogy a magyar óvodai nevelésre irányul, annak sajátosságait, tipikus jellegzetességeit igyekszik feltárni. Mindezt egy olyan időszakban, amikor a politikai hatalom szinte kisajátította mind az intézményes, mind a magánszférában folyó nevelést, így az óvodai és a családi nevelést is állami ügyként kezelték (Kozma, 2012).

A történeti szintézisalkotás során az ötvenes évektől formálódó szocialista óvoda családdal való kapcsolatának egyfajta konstrukcióját, történeti valóságát kívánjuk újraalkotni a konstruktivista episztemológia mentén (Denicolo et al., 2016). Ennek keretében kiinduló ontológiai kérdésünk az, hogy milyen természetű a valóság. A konstruktivizmus abban hisz, hogy több valóság létezik, így léteznek egyéni valóságok is, bár ezek társadalmi kontextusban fogalmazódnak meg. Bizonyos források igazságszemcséinek tanulmányozása mentén az ötvenes évek óvodájáról, társadalmi valóságáról alakul egyféle szubjektív tudást a nyelv által közöljük, hiszen tudásszociológiai felfogás szerint a nyelv objektíválja a valóságot, felfogja és megteremti is egyben (Berger & Luckmann, 1967; Searle, 1995; Given, 2008). Kutatásunkban a vizsgált rendszer szerves szereplője a kutató, aki az ötvenes évek óvodatörténetének sajátos interpretálására tesz kísérletet. Minden esetben a tudományos közösség próbája előtt áll e saját tapasztalaton alapuló, a meglévő konstrukciók közötti egyeztetés aktív folyamatában létrejött szubjektív értelmezésű mentális entitás, amely a kutatás eredményeként született.

Módszertani keret

A neveléstörténeti kutatások deduktív, analitikus jellegűek, hiszen források, illetve más tudományok tapasztalatainak elemzésére vállalkoznak, fogalmak, jelenségek leírását, értelmezését vállalják egy ciklikus jellegű folyamatban (Szabolcs, 1996). A neveléstörténeti források interpretálásánál szükség van a kutató nagyfokú képzelőerejére, művészi látásmódjára és kreativitására (Kéri, 2001). Ebből következik, hogy a történeti narráció során sohasem szűrhető ki teljesen a kutató szubjektivitása. Mindez összecseng a kvalitatív kutatási stratégia jellemzőivel, ahol a hangsúly a neveléstörténeti kutatásokat is jellemző feltáráson, bemutatáson, a jelenségek felfejtésén van (Szabolcs, 2001). Metodológiai szempontból jelen vizsgálat neveléstörténeti kutatási ismérveket szem előtt tartó kvalitatív szemléletű kutatás, gazdagítva az utóbbi években egyre nagyobb számban megjelenő, többségében még útkereső, kvalitatív stratégián nyugvó neveléstörténeti kutatások palettáját.

Vizsgálati minta, mintavétel

A kutatási dimenziók orientálta forrásfeltárás során számos dokumentum került a vizsgálat látóterébe, melyek alapjául szolgálnak e téma feldolgozásának. Elsődleges forrásként tekintünk az idődimenzió alapján 1948 és 1959 között kiadott óvodát érintő különböző szintű jogszabályokra, valamint az állam által meghatározott hivatalos elvárásokat közvetítő, a vizsgált időszakban a leendő óvónők képzésében használt módszertankönyvre. Emellett még az óvónők elismert szakmai orgánumának számító *Gyermeknevelés*, majd 1953-tól *Óvodai Nevelés* című folyóíratra, illetve a szülőkhöz is eljutó, őket tájékoztató napi és hetilapokra is. Az elemzett szövegek alapján a vizsgálati minta N=117 írás. A kutatás adatai ezekből kerültek kiemelésre kényelmi, célzott, szelektív mintavétellel. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum állományában kézbe vehető, kutatható tankönyv, jogszabályok és folyóiratcikkek esetében a témára vonatkozó címek voltak irányadóak, míg az Arcanum Digitális Tudománytárban fellelhető nem szakmai újságok esetében az óvoda kereső szó jelentette a szelektivitás kezdeti alapját, majd a tematikus dimenzióhoz köthető tartalmak mentén szűkítettük a vizsgálatba bevont szövegtörzset. A forráslelőhelyekről részletesen Molnár-Kovács Zsófia könyvei nyomán (Molnár-Kovács, 2017, 2019) tájékozódhatunk.

Adatelemzés

A történeti forráselemzés keretében tartalomelemzés történik, vagyis az eljárás során a szöveges adatokból a manifeszttartalmak mellett a látens tartalmakra is fókuszáló következtetések fogalmazódnak meg. A kvalitatív tartalomelemzés eljárásai közül az elemzéshez választott dokumentumok szövegeinek tartalmilag strukturáló kvalitatív tartalomelemzését, mint kategórialapú módszertant végezzük. Ennek során a tartalmi strukturálás a kvalitatív adatelemzés központi céljaként értelmezhető (Kuckartz, 2012, 2019; Mayring, 2019; Sántha, 2021, 2022; Schreier 2014). A folyamat fázisait Kuckartz (2012) rendszere határozza meg. A szövegtörzsszel való első ismerkedés után történik a tematikus főkategóriák kifejlesztése.

A kódolási eljárás az adatvesztés elkerülése érdekében az összes szöveg-szegmens feldolgozását lehetővé tevő kombinált, deduktív (elméletvezérelt) és induktív (adatvezérelt) jellegű. Első lépésként a kódolási szisztémák közül az *a priori* kódolást mint az elméletvezérelt logikához tartozó kódolási típust alkalmazzuk (Sántha, 2015). A kvalitatív vizsgálatba bevont adatkorpusz kódolásához használt főkategóriákat az elemzés megkezdése előtt, elméleti megfontolások alapján az óvoda és a család kapcsolatára vonatkozó ötvenes évekbeli első szabályozó dokumentum - *Rendtartás az óvodák számára* (1951)¹ - elvárásai mentén alakítottuk ki. Az e dokumentumban megfogalmazott manifesztfeladatok adják a főbb tartalmi csomópontokat, amelyek kódként előre rögzítésre kerülnek a kódlistában.

¹ Az óvoda feladata a szülők felé.

Így a kiinduló kódstruktúra deduktív kódolási logikát követ. Olyan fogalmakat kerestünk, amelyek azt határozzák meg, hogy az egykori óvodapolitikai, a jövő szocialista állampolgárainak nevelését végző két nevelési színtérnek milyen szerepet szánt az állami keretek közé szorított preszkoláris nevelés keretében. A dokumentum további alegységekre bontásánál a főkategóriákhoz rendelhető alkategóriák megállapítása történik, a szövegeket az induktív logikának megfelelő adatvezérelt, vagyis a szövegkorpuszból kiinduló eljárással kódoljuk tovább. Néhány alkategória esetében további szintezésre is lehetőség nyílt, mert az alkódok újabb alkódokkal is rendelkeztek.

A megbízhatóság teljesülése érdekében a kódolás intrakódolással zajlik, vagyis ugyanazon kódolási szisztéma alapján néhány nap különbséggel a kódoló újrakódolja az elemzésre szánt dokumentumokat, majd összehasonlítja a kapott kategóriákat (Dafinoiu & Lungu, 2003; Sántha, 2015, 2021, 2022). Esetünkben az újrakódolás tíz nap elteltével történt – színekre alapozott vizuális segítségű manuális kódolással.

1. táblázat

Kategóriarendszer

Főkategóriák	Alkategóriák	Alkategóriák alkategóriái
<i>a szülők és az óvoda együttműködése</i> : ide tartoznak azok a szövegrészek, kijelentések, amelyek az óvoda működésének és a gyermekek nevelésének jobbá tétele érdekében végzett tevékenységekről szólnak	<i>az együttműködés szervezeti kerete</i> (erre történő utalás)	<ul style="list-style-type: none"> • Szülői munkaközösség • egyéb tömegszervezetek (például MNDSZ) • patronáló szervek
	<i>az óvoda segítése</i> (a tevőleges, illetve anyagi hozzájárulásra vonatkozó utalás)	<ul style="list-style-type: none"> • „akció”: versenymozgalmak • társadalmi munka • munkadélutánok • műsoros estek
bizalmas kapcsolat: ide tartoznak a szülővel való bizalmon alapuló kapcsolat kiépítésére vonatkozó szövegrészek, kijelentések	<i>a kapcsolatépítés alkalmai</i> (azon egyéni és kollektív fórumok, ahol ez megvalósulhat)	<ul style="list-style-type: none"> • szülői értekezlet • személyes beszélgetés
összehangolt nevelés: ide tartoznak azok a szövegrészek, kijelentések, amelyek az óvodai és a családi nevelés (szocialista pedagógia elvein nyugvó) egységességének megteremtésére utalnak	<i>pedagógiai irányítás/propaganda</i> (a szülők meggyőzésére – „átnevelésére” utalás)	
	<i>a pedagógiai felvilágosítás fórumai</i> (az ezzel kapcsolatos utalások)	<ul style="list-style-type: none"> • Szülők Iskolája, szülői konferenciák, • a szülő látogatása az óvodában, ünnepélyek (óvodai nevelés szokásaival, szabályaival való megismertetés), • „Szülők sarka” – faliújság • média: újság, rádió

<i>családi körülmények ismerete:</i> ide tartoznak azok a szövegrészek, kijelentések, amelyek az óvodás gyermekek családja, szülei életkörülményeinek, munkájának, a családi nevelés milyenségének feltérképezésével vannak összefüggésben	<i>családdal való ismerkedés fóruma</i> (családlátogatásra történő utalások)	
<i>szülőkkel való törődés:</i> ide tartoznak azok a szövegrészek, kijelentések, amelyek az óvónő szülők számára nyújtott tanácsadására, segítségnyújtására vonatkoznak		
<i>felvilágosító munka (propaganda):</i> ide tartoznak azok a szövegrészek, amelyek az óvónő (politikai, kulturális, gazdasági) tájékozottságáról szólnak, amelyek segítségével az állami vezetés általi politikai nézeteket közvetíti a szülők felé, befolyásolja véleményüket	<i>az óvónő, mint népnevelő</i> (politika diktálta aktuáltevékenységekre ösztönzés – például tervkölcsön, választás – összefüggő utalások)	
<i>példaadás:</i> ide tartoznak azok a szövegrészek, kijelentések, amelyek az óvónő minta szerepére utalnak mind pedagógiai, mind társadalmi téren	önképzés hiányosságok kiküszöbölése	

A manifesztmondanivaló mellett azon szövegrészek rejtett (látens) tartalmának feltárására is kísérletet teszünk, amelyek mondanivalója mögöttes tartalmat sugall, eszerint is osztályozhatjuk valamilyen fogalmi keretben (Babbie, 1996). Ezek kódolása kevésbé egyértelmű. Látens tartalomnak tekintettük az olyan mögöttes jelentéseket, amelyek valójában szándékot, feladatot és/vagy egyéb mondanivalót fejeznek ki, de azok nem nyíltan és közvetlenül, hanem áttételesen, burkolt formában fogalmazódnak meg (Podráczky, 2007). Mindezt annak tudatában, hogy az 1950-es évekről beszámoló írásbeli dokumentumok kezelése, forrásértékük megállapítása fokozott odafigyelést kíván. A vizsgált korszak pedagógiáját megismerni kívánóknak szembe kell nézniük azzal az eredményekkel is behatároló ténnyel, hogy főként a hatalom nézőpontjából született anyagok állnak a kutatók rendelkezésére (Golnhofer, 2006).

Az eredmények elemzése, értelmezés

A tartalomelemzés – egymástól nem élesen elváló – kétlépcsős folyamat, amelyben a kategorizálást és kódolást követik az értelmező-magyarázó műveletek, vagyis az adatok kontextusban történő értelmezése, következtetések megfogalmazása (Szabolcs, 2001).

Az általunk vizsgált időszakban az élet minden területét átható „hiperközpontosított” homogenizálásra törekvéssel együtt járó „szovjetizálás” (Kozma, 2012) a család és óvoda kapcsolatában is új elveket, célokat eredményezett. Az elvárásokat, a közvetített tartalmakat az aktuálpolitika, illetve az oktatás- és óvodapolitika határozta meg alkalmazkodást, elfogadást kényszerítve mind a szülőkre, mind az óvónőkre.

A forráskutatás során az körvonalazódott, hogy a különböző kútfők elemzés alá vont szövegeinek tartalma többségében egymást erősítette, igazolta. A sajtóanyagok az óvodapolitikai döntésekre reflektáltak, azokat közvetítették az érdekeltek számára. Ezekben – többek között – erőteljes a szovjet minta etalonná emelése, érvényesítésének igénye, illetve a sajátosan „hangolt” írásokból ízelítőt kaphatunk a vizsgált korszak mai olvasó számára már sokszor ismeretlen atmoszférájából. Emellett például az óvónők „személyes” tapasztalatairól szóló beszámolóinál, vagy a napilapok gyermekekről szóló cikkeiben olykor az eufemisztikus – a konkrét tényeket szépítő – kifejezőmód nyomait is fellelhetjük. A hivatalos szocialista kommunikációs forma ugyanis sokszor nem információt hordozott, hanem bizonyos értékek megfogalmazását az ideológia által megfogalmazott elképzelt jövőbeli társadalomról és az ahhoz való viszonyulásról (Jensen, 1997 idézi Apor, 2008).

A gyermekek a feltételezett kollektív jövőbeli előképei, így kiemelt szerepet játszottak a szocialista államok politikájában (Apor, 2008). A sajtóban közvetített óvodakép – többségében – olyan tartalmakat hordozott, amely a gyermekek óvodai elhelyezésének szülői elfogadását igyekezett támogatni, ezáltal a szülők munkába való bekapcsolódását ösztönözte. A tündér- vagy mesekertként, gyermekparadicsomként jellemzett óvoda második otthonként kívánt funkcionálni addig, amíg a szülők dolgoztak, hiszen „A mi országunk féltő gondossággal vigyáz arra, hogy a jövő reménysége ne szenvedjen semmiben sem hiányt. Sorsuk a napsugaras gyermekkor legyen, amely boldog munkáséletre készít elő.” (Lőke, 1952, p. 4).

A napközi otthonos óvodák étkezést is biztosítottak, amely megnyugtató segítség volt a szülők számára: „örök terített asztalt [...] a demokrácia varázsolt az óvodák falai közé.” (Független Újság, 1948, p. 7). Néha azonban a valóság, vagyis a hiányosságok, az étkezés és felszereltség körüli problémák is „hangot” kaptak az újságokban.

A szülők és az óvoda kapcsolatrendszere

A család-óvoda kapcsolat kiépítésénél, fenntartásánál az ötvenes években preferált kapcsolattartási formák az 1948-ban már 120 éves múltra visszatekintő óvodai nevelésben nem voltak előzmény nélküliek. Az óvodás gyer-

mekek életkorából adódóan mind a mai napig nagyobb az igénye, illetve a lehetősége a szülő és a nevelő közötti személyes kapcsolattartásnak.

A szülők és pedagógusok együttműködésének iskolai előzményeire vonatkozó kutatás eredményeiről Füle Sándor (1988) egyik írásában olvashatunk. Eszerint az 1920-as évek végéig kevés feljegyzés olvasható az együttműködési formákról. Ezen időszakot megelőzően elsősorban a kisdedovás népszerűsítése, az óvodaügyet támogatók megnyerése motiválta az olyan óvodai „rendezvényeket”, mint például a műsoros táncest vagy a teadélután. Az egykori újságok, például a *Hasznos mulatságok*, *Kalauz*, *Pesti Napló*, *Kisdednevelés* hasábjait is felhasználták ennek érdekében. Az 1930-as, 40-es években a családlátogatást, szülői értekezletet és fogadóórát tekintették a kapcsolatépítés elsődleges fórumainak, melyeket iskolai szinten miniszteri utasítások is megerősítettek. Ennek mintájára a *Kisdednevelés* egyik cikkében az óvónő szülők lakásán tett látogatásairól olvashatunk, illetve a szülők óvodai látogatásairól, mely történhet egyénileg, vagy szülői értekezlet formájában. Javaslatot tesz úgynevezett *Szülői tanácsadó* szerkesztésére egészség és nevelés témakörökben (Darvas, 1942).

A család és az óvoda kapcsolatát elsőként szabályozó 1951-ben kiadott *Rendtartásban* megfogalmazott – az adatelemzés főkategóriáit meghatározó – feladatok közül legdominánsabban a két nevelési szintér együttműködésre vonatkozó igény jelenik meg a hivatalos elvárásokat közvetítő egykori forrásokban. Ezzel összefüggésben szintén hangsúlyos az összehangolt nevelést fókuszba állító kívánalom, valamint az ehhez megfelelő alapot teremtő bizalmas kapcsolat kialakítására törekvés. Mindehhez elengedhetetlen – bár az elemzés alapján a korábban említett feladatok közül kevésbé hangsúlyozott – a családok körülményeinek ismerete, amely sok esetben összefonódik a szülőkkel való törődéssel. A propaganda igénye mindvégig jelen van, ám csak az államosítást követő időszakban, illetve az 1953. évi kisdedovási törvény megjelenésének évében erősödik fel az elemzett cikkekben. A legkevésbé preferált terület a választott szövegcsoportban az óvónő példaadása, melynek keretében az önképzés fontossága csak egy-egy esetben kerül említésre.

Az óvodáztatás kiszélesedését, „expanzióját” több tényező indukálta, ezáltal egyre több szülő vált gyermekén keresztül kliensé az óvodai nevelés terén. Ebből következik, hogy a család és óvoda kapcsolat örökzöld témaként számtalanszor megjelenik az óvodai szaksajtó hasábjain. Néhány esetben a szülők által olvasott újságok is foglalkoztak a témával, hiszen „a nevelők a szülőkkel közösen készítik elő az új idők új kovácsait” (Vásárhely Népe, 1953, p. 3). Egy gyermeknevelésről szóló cikk a gyerekeket a történelem leendő alkotóiként aposztrofálja és azzal kapcsolatban, hogy hogyan neveljük jól gyermekeinket, a SzMK (Szülői munkaközösség) felelősségét is megfogalmazza. A cikk írója felhívja a figyelmet arra, hogy a tapasztalt nevelők és szülők tapasztalatcseréjének fórumává kell válni a szülői értekezleteknek (Szilágyi, 1955).

A cikkek tematikájában, tartalmában az aktuális politikai/óvodapolitikai irányok szerinti hangsúlyeltolódás érzékelhető.

A szülők és az óvoda együttműködése – Bizalmas kapcsolat kiépítése

A 40-es, 50-es évek fordulójának fókuszába a Szülői munkaközösség került, hiszen az oktatási-nevelési intézmények államosítását követően megkezdődött a család és az óvoda kapcsolatának jogszabályok által is megerősített szervezetté tétele. 1948 és 1950 között három VKM-rendelet került kiadásra a szülőket (és pedagógusokat) tömöríteni kívánó tömegszervezet megalakításával, működésével kapcsolatban. A SzMK történetéről és munkájának szocialista szempontú értékeléséről olvashatunk többek között Révai és munkatársai (1975) *Szülők és nevelők* című könyvében. A szülők és az óvoda együttműködésének szervezeti keretként a SzMK jogszabályban meghatározott fő feladatai szorosan kapcsolódnak kategóriarendszerünk egyes olyan fogalmaihoz, mint az óvoda segítése, a nevelés összehangolása a pedagógiai felvilágosítás fórumai keretében. A szülők e szervezetben való aktív részvétele propagandájaként 1949-ben a még *Gyermeknevelés* címen megjelenő óvónői szakorgánium külön rovatot indított *Szülői Munkaközösség* címmel, ahol a szervezet munkájával kapcsolatos aktualitások kaptak helyet. A SzMK sajtó lapokkal is rendelkezett, bár feltehetően ezek éppen az érintett szülőkhöz nem jutottak el, illetve kevésbé voltak olvasottak (például *Szülők Lapja, Család és Iskola*). A vizsgált évtized újságcikkeiben folyamatosan említésre kerül a család és az óvoda kapcsolatát erősíteni hivatott szervezet. Az, hogy milyen feladat megvalósítása kapcsán, jelentősen befolyásolták a politikai célkitűzések. Hol az óvoda anyagi, illetve társadalmi munkával való segítése hangsúlyosabb, hol a szülők körében végzett propagandamunka.

A SzMK fő fóruma a szülői értekezlet. Mivel a szülőkkel való – főkategóriaként is megfogalmazott – bizalmas kapcsolat kiépítésének kezdeményezője az akkori elvárás szerint az óvónő kellett hogy legyen, az óvodai szülői értekezletek egybefonódtak a szülői munkaközösség értekezleteivel. Ezek időpontját, sillabuszát a VKM határozta meg (Rendtartás 1951), melyről a szülőket napilapok útján is tájékoztatták. A szülő óvodában tett látogatásának alapvető formáját a szülői értekezlet jelentette. Ekkor nyerhetett bepillantást az óvoda életébe, sőt az óvónő egyik feladata éppen az volt, hogy minitát nyújtson a szocialista értékrend szerinti nevelés terén. A szülői látogatás további lehetőségei voltak az ünnepélyek és a fogadóórák.

A szülők közötti nevelő/propagandamunka megvalósításának számos formájában vállalt részt a SzMK, úgymint családlátogatás, munkadélutánok, ünnepélyek szervezése (Télapó, Fenyőünnep, Gyermeknap, Pedagógus Nap), versenymozgalmak, mint az „Építsük, szépítsük óvodáinkat” mozgalom (1952, 1953), „Építs, szépíts, nevelj” mozgalom (1954), társadalmi összefogás/segítség az óvodákért (1958). Ezekről, illetve a SzMK közreműködésével megvalósuló egyéb programjairól – mint táncest, tea-, kávé- és műsoros délután – a napilapok az ötvenes évek folyamán rendszeresen be is számoltak. A szovjet gazdasági modellből átvett szélsőségesen centralizált

tervezgárdálkodás generálta azt az erőltetett növekedést, amely az 1948–1956 közötti időszakot jellemezte többek között az óvodahálózat bővítése terén is. Ez megjelent az úgynevezett közsgépolitikai tervekben, melyhez kapcsolódóan született az a hangzatos szocialista frázis, hogy „miénk az ország, magunknak építjük” (Tanácsok Lapja, 1953, p. 1). Ehhez kapcsolódóan az SzMK fontos feladata volt a társadalmi segítés lehetőségeinek felkutatása, a patronálás ösztönzése. A társadalmi munka eredményeiről szintén folyamatosan számot adtak az országos és helyi lapok. Eufemisztikus értékelést tükröz az a vélemény, hogy a társadalmi munka egyé kovácsolta a szülők és az óvónők kis kollektíváját és megmutatták, milyen szép tettekre képes a közös szándék – a közös munka (Esti Budapest, 1955).

Feltehetően a SzMK kötelezősége, tömegbefolyásoló szerepe válthatott ki ellenérzést a szülőkben, amely részben napjainkig érezteti hatását. Több évtizeddel a SzMK mint tömegszervezet felszámolása után is több helyen nehezen aktivizálhatóak a szülők bármilyen óvodai szülői szervezet „választmányában” való részvételre. Ugyanakkor a munkadélutánok, ünnepekhez, jeles napokhoz kapcsolódó közösségi programok szervezésében továbbra is szívesen vállallnak részt.

A családdal való ismerkedés

– propagandamunka: összehangolt nevelés

Az oktatásügy bírálatát jelentő 1950-es párthatározat: „Az MDP Központi Vezetőségének határozata a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium munkájával kapcsolatos kérdésekről.” (Kardos & Kordinesz, 1990) nyomán többször kerül említésre a lemorzsolódás elleni küzdelem óvodai aspektusa. Az óvodába járás ösztönzésére (és a korábban már említett ideológiai befolyásolásra) felhasználták a családdal való ismerkedés fő fórumát, a családlátogatásokat is. Elsősorban az óvodáztatással szembeni maradi nézetek elosztatását célozták. Ez végigkíséri a vizsgált időszakot, még 1959-ben is feladatként merül fel az új óvodák benépesítését gátló falusi előítélet megszüntetése. Erre a napilapok is felhívták a társadalom figyelmét, például „A nők térhódításának másik, még veszélyesebb fékje: a maradiság. A régi, megszokott száz és száz szállal húzza vissza a nőt az újtól.” (Szabad Nép, 1951) „Az asszonyoknak a háztartásban a helyük.” (Szabad Nép, 1955). A családlátogatásnak máig élő gyakorlata van az óvodai nevelés terén. Elsősorban az óvodába lépést megelőző családdal való ismerkedésre helyeződik a hangsúly, ahogy erre már az ötvenes években is ösztönözték a pedagógusokat. Napjainkban is fontos elvárás az, hogy a látogatás ne jelentsen terhet a szülőnek, ne érezze kellemetlen kötelezettségnek, illetve az óvodapedagógus gondos szervezése előzze meg.

A családi és az óvodai nevelés összehangolását szolgáló pedagógiai propagandamunka egyik legfontosabb szervezeti formája volt a Szülők Iskolája. A központi irányítás a szülők nevelésének bevált formájaként utalt rá, de a gyakorlatban nagy szükség volt ezen alkalmak népszerűsítésére. Ez abból is

adódott, hogy hasonló szervezett együttműködésnek korábban nem voltak hagyományai. A pedagógiai felvilágosító munkát az 1948/1949. tanévben még kísérleti jelleggel szervezték meg, de a következő évben már kötelezővé tették. A népszerűségének nem kedvezett az, hogy pedagógiai helyett főként ideológiai nevelésre fókuszált, vagyis széles tömegek politikai oktatását kívánta megvalósítani, főként szovjet minta alapján (Komlói, 1965).

Az óvodai szaksajtóban kevés szó esett róla, ugyanakkor a szülőket tájékoztató lapokban 1952-ig erőteljes volt a *Szülők Iskolája* propagandája. Ezt követően ebben a formában megszűnt, de más kontextusban a szülők felvilágosítására szolgáló fórum a későbbiekben „újraéledt”. 1953-ban az új kisdédóvási törvény nyomán, a SzMK átalakuló vezetéséhez kapcsolódóan még történik említés arról, hogy a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének aszszonyai *Szülők Iskolája* keretében segítséget nyújtanak az édesanyáknak a gyermekneveléshez (például Vásárhely Népe, 1953). Hódmezővásárhelyen a *Szülők Szabadegyeteme* előadássorozat is hasonló célokat szolgált, de már inkább tanfolyami jelleggel (Viharsarok, 1955). A nőmozgalmat irányító Magyar Nők Országos Tanácsa szintén szervezett pedagógiai, nevelést segítő előadásokat, melyeket a szülők és az óvónők is örömmel fogadtak. Ezekről a Nőtanács hírei között olvashatunk például a *Zalai Hírlap Család és Otthon* rovatában (1958). A mindennapi tapasztalatok alapján máig a hasonló ismeretterjesztő alkalmak a legkevésbé látogatottak a szülők részéről.

1954-ben párthatározat született a közoktatás helyzetéről és feladatairól (Kardos & Kordinesz, 1990), amely a hiányosságokra is rámutat. Fókuszba emelkedik az, hogy fontos a szülői és az óvodai nevelés egysége: közös nevelés a korszerű marxista módszerek alkalmazásával (Szabad Nép, 1954). Ehhez nyújt segítséget a szovjet irodalom, vagyis továbbra is előtérben marad a szovjet minta érvényesítése. Erdey-Grúz Tibor, az egykori oktatásügyi miniszter beszédében hangsúlyozta azt, hogy fel kell kelteni a szülők és a társadalom érdeklődését a pedagógusok munkája iránt azért, hogy segíteni tudják azt (például Szabad Nép, 1954).

Az Óvodai Nevelés folyóirat lapszámai számos példát mutatnak be az elemzett évtizedben a nevelés összehangolására, valamint a nem szakmai sajtótermékek is indítottak rovatokat a nevelési tanácsadás érdekében. A mind több szülőt érintő óvónővel való kapcsolatot az akkori pártvezetés igyekezett ellenőrzése, befolyása alatt tartani úgy, hogy az óvodán keresztül a családok értékeit, nevelési elveit az épülő szocializmus érdekében a kívánt formába (át)formálják. Nem véletlen, hogy az óvónőképzők számára készült *Neveléstan és módszertan* könyvben (1951) az akkori „pártszólamoknak” megfelelően a szülőkkel és a társadalommal való együttműködésről szólva arra biztatja a lendő óvónőt, hogy munkája ne korlátozódjék csupán a gyerekekre, hatósugara terjedjen ki a szülőkre is, végezzen felvilágosító munkát például a szocialista nevelés célkitűzései, módszerei tekintetében, illetve kultúrpolitikai kérdésekben. Legyen a szó igazi értelmében népnevelő, akire a kormány és a párt a szocializmus építésében, mint hűséges segítőt, agilis munkatársra számíthat.

A kutatott időszak végéhez közeledve óvodapedagógiai szempontból meghatározó volt az, amikor 1957-ben kiadásra került a *Nevelőmunka az óvodában* című kézikönyv, amely minden részletében kidolgozott irányítást adott, ezzel egységessé tette és rendszerbe foglalta a magyar óvodák munkáját, elvben megadta a biztosítékát annak, hogy az minden részletében a szocialista nevelés színtere legyen. Alapos, mértanilag kiszámított paramétereket ad a kisgyermek neveléséhez, amit csak „be kell tartani” és nem kell a nevelés kérdéseiről gondolkodni (Szerepi et al., 2018). A rendtartásokhoz hasonlóan az útmutató egyik alfejezete szól az óvoda és a család kapcsolatáról. A két nevelőhatás egységét és az egymástól való tanulást hangsúlyozza, vagyis az óvónőnek sokat kell tanulnia a szülőktől, ám ott, ahol szükség van rá, tanítania is kell a szülőket. A kapcsolatukban a vezető szerep az óvodáé, meg kell győznie a szülőket, hogy támogassák az ő munkáját. Ezt több olyan cikk is erősítette, melyek a társadalom, ezen belül a szülők figyelmét kívánta felkelteni a kisgyermeknevelés és a pedagógusok munkája iránt, például a *Szülőknek nevelésről* rovatban (Szabadi, 1959). A szovjet minta alapján, de mégis a helyi lehetőségekhez igazodva formálódott tovább a szülők és a pedagógusok kapcsolata a szocialista óvoda hőskorában.

Az elemzés főkategóriái mentén körvonalazódó mögöttes tartalmak

A szülők és az óvoda együttműködése

A kategóriához kapcsolódó definíció jelen kutatásban az óvoda működésének jobbá tételére helyezi a hangsúlyt. A vizsgált szövegrészekben is történik utalás arra, hogy mennyi mindenre van szüksége az óvónőnek ahhoz, hogy a gyerekek ellátását, napi tevékenységeit biztosíthassa. A hiányosságok a satirikus lapokban karikatúrák, humoreszkek vagy olvasói levelek köntösében jelennek meg, legtöbbször a szocialista ügyintézés bürokratikus voltát kifigurázva. Az elemzett szövegtörzset azt a látens tartalmat hordozza, hogy bár a szocialista tervgazdaság három-, majd ötéves terve impozáns módon előirányozta az óvodahálózat-bővítést, de ennek valós feltételei korántsem voltak adottak. Így az óvodai férőhelyek száma sem tudta követni a korszakot jellemző demográfiai hullámvásárlást, illetve munkaerőgazdálkodási intézkedésekből adódóan egyre növekvő ellátási igényt.

Az óvoda iránt jelentkező társadalmi igény többféle szempont által befolyásolt. A gyermekvállalásra és azzal összefüggésben az óvodaügyre is hatást gyakorló dekrétumok kerültek elfogadásra 1948-tól, amikor az Országgyűlés megszavazta az 1948. évi XLIII. törvénycikket a nők egyenjogúsításáról, mely a nőkkel szemben fennálló hátrányos helyzet megszüntetéséről szólt. Így jogilag megnyitotta a lehetőséget arra, hogy a nők bármely területen elhelyezkedjenek. Ezt erősítette meg a Magyar Népköztársaság Alkotmánya, amely az egyenlő jogok gyakorlásának feltételeiről is gondoskodik, így ezt

szolgálja az anya- és gyermekvédelmi intézmények rendszere. Az óvodai férőhelyek bővítése szükségességének egyik legtöbbet hangoztatott magyarázata a Magyar Népköztársaság minisztertanácsának határozata a termelésben résztvevő nők számának emeléséről. Az ötvenes évek kutatói közül Schadt (2003) részletesen tárgyalja a nők társadalmi egyenlőségét hirdető jelszavak hivatalos ideológiából eredő mögöttes céljait.

Az óvodáskorú gyerekek számát tekintve 1955-ig stagnálásról beszélhetünk, majd 1956 és 1958 között egy erőteljesebb növekedésről. A pártvezetés szerint a népességszám növekedése a rendszer legitimitációját jelentette, így a célok között prioritást élvezett a gyermekvállalási kedv ösztönzése. Az 1953-tól bevezetett anya- és csecsemővédelmi intézkedések, az abortusz lehetőségének drasztikus korlátozása, illetve a propaganda hatására 1954-re a születési arányszám elérte a 20. század második felének legmagasabb értékét, mely európai viszonylatban is kiemelkedően magasnak számított. Az óvodai ellátás igényéhez kapcsolódó társadalmi elvárások mértéke nem vált feszítettebbé, ám az úgynevezett Ratkó-korszak eredményezte demográfiai hullámhegy elérte az óvodákat, a népesség számának növekedése tehertételként nehezedett az óvodai intézményrendszer teljesítőképességére. Annak ellenére, hogy a tervezési előirányzatok folytonosan túlszárnyalták a korábbi döntéseket, a realitásokat, illetve a kudarcokat nem lehetett teljesen elhallgatni (Aczél, 2012; Kéri, 2003; Schadt, 2003; Léderer, 1991).

A szocialista versenymozgalmak, magasztos célokhoz rendelt felajánlások mögé bújtatva kényszerítették a szülőket arra, hogy az erkölcsi elismerést leszámítva ingyen járuljanak hozzá az óvodák megépítéséhez, felszereléséhez, amiről valójában az államnak kellene gondoskodni. „A szocializmus építésének, hazánk boldogulásának [...] megvalósításáért teljes erejéből küzdenie kell minden hazáját és népét szerető embernek.” (Róka, 1949a, p. 2).

Bizalmas kapcsolat

– családi körülmények ismerete – az óvónő, mint népnevelő

Az ötvenes évek pedagógusának szülőkkel való bizalmas kapcsolata nem csak a gyermekneveléshez kötődően lehetett fontos. A szülők bizalmába férkőzni szinte államvezetési elvárás volt egy olyan rendszer kiépítése idején, ahol még az emberek gondolatait is igyekeztek szigorú ellenőrzés alá vonni. Ehhez szorosan kapcsolódik a családi körülmények ismeretére vonatkozó kíváncsi esetleges látens célja is. A családnál tett látogatás vagy irányított beszélgetés bepillantást enged a magánéleti viszonyokba, például a lakáskörülményekre, vallási tevékenységre, beszolgáltatás elmulasztására fókuszálva, amit az aktuális politikai elvárások generáltak. A megvalósítás jellemző módszere, főként az 1950-es évek elején, az úgynevezett házi agitáció, amely a sokkal hatásosabb személyes meggyőzés lehetőségét teremtette meg. Mindez a pártonkívüli lakosság politikai felvilágosítására, mozgósítására, ideológiai és politikai nevelésére irányult. A népnevelők lakásról lakásra járva végezték politikai felvilágo-

sító munkájukat úgy, hogy az alig ellenőrizhető privát terekbe bejutva számos információt szereztek. Más-más súllyal, de a politikai nevelés, agitálás, mozgósítás, ellenőrzés és a lakosság életkörülményeinek megismerése is beletartozott a „munkakörükbe”. A rendszer az óvónőket is népnevelőknek tekintette. „A falusi óvónők, akik a családlátogatások alkalmával állandó összeköttetésben vannak a dolgozó parasztsággal, igen komoly és értékes munkát végezhetnek a felvilágosítás és meggyőzés területén.” (Róka, 1949b, p. 4). A látogatás idejére az otthonok is nyilvános térére változtak, mert az állampolgárokat a párt képviselője előtt készítették nyilatkozatokra. Ennek ellenére nem mindig a legpártszerűbb mondatok hangzottak el, és bizonyos helyzetekben az ideológiát legyőzte a lakosság problémáival való együttérzés (Huhák, 2020).

Összehangolt nevelés – propagandamunka

E két előző elvárásból szinte egyenesen következik a szövegekben is tetten érhető látens tartalom, amely a *kettős nevelés* elkerülése érdekében kívánja összehangolni a családi és az óvodai nevelést. Manifeszt módon ezen inkább a magatartást befolyásoló nevelő hatásokat, a szülők nevelési stratégiáinak és közvetített értékeinek különbségét, valamint az egymás ellenében történő nevelését jelölik meg. A kettős nevelésnek ez a máig használatos fogalma (Fenyő, 2017). Az ötvenes évek politikai közbeszédében azonban mást takart e fogalom, amelynek érvényesítési „kötelezettsége” egy-egy helyen szintén kimondásra került, ám emellett rejtetten az egész nevelésügyet áthatotta.

Eszerint a szocialista társadalom ugyanazon nevelési célokat tűzi a szülők és az iskola, illetve az óvoda elé. Mind a családban, mind az iskolában/óvodában a kommunista nevelés feladatait kell megvalósítani. Materialista világnézeti alapon álló, öntudatos, művelt, a szocialista hazához feltétlenül hű és a nép ügyéért áldozatra kész bátor nemzedékeket kell felnevelni. A nevelés csak akkor lehet eredményes, ha a család és az iskola/óvoda nevelőmunkája egybehangolt. A hivatalos intenciók szerint tehát akkoriban a szocialista-kommunista nevelési elvektől áthatott iskola/óvoda és pedagógus lett volna a nevelés egyik domináns tényezője. Emellett a család, mely az állam és ideológiája által nem, vagy csak kevéssé ellenőrizhető és befolyásolható, jellemben is különböző második tényező (Donáth, 2000, 2008).

E cél megvalósításának eszköze az óvónőktől is elvárt propagandamunka, amely a szülőkön keresztül a társadalom - pedagógiai felvilágosítás köntösébe bújtatott - ideológiai átnevelése. Emellett számos olyan terület is volt, ami a politikai propaganda tartalmát meghatározta.

Az 1948–1956 közötti időszakot az erőltetett növekedés jellemezte az élet számos területén, amit a szovjet gazdasági modellből átvett szélsőségesen centralizált tervgazdálkodás generált. A vidéki körülményekre jelentős hatással volt a mezőgazdaság tulajdonosi szerkezetének átalakítása, a kollektivizálás többször elinduló erőltetése, városokban pedig az intenzív iparosítás (Tomka,

2011). A kollektivizálás kényszerítő eszköze a kötelező beszolgáltatás volt. Az ehhez társuló folyamatos ellenőrzésektől, büntetésektől, illetve teljes kifosztástól való menekülés legbiztosabb útja a termelészövetkezetbe való belépés (Romsics, 2010), amelynek ösztönzésére szintén széleskörű propaganda folyt.

A pedagógus pedagógiai munkájához tartozó népnevelői szerepkörben példaképként kellett hogy szolgáljon a szülők számára az államhatalom által megfogalmazott értékrend terén.

A felsorolt látens tartalmak a diktatórikus pártvezetés hivatalos állásfoglalásaihoz kapcsolódóan szőtték át a nevelői munkát. Manifeszt jelenlétükről az általunk vizsgált forrásokból nem kaphatunk képet, ezért hangsúlyozzuk a források egyoldalúsító voltát.

A manifeszt és látens tartalmakat egymásra vetítve arra következtethetünk, hogy az óvoda és a család kapcsolatának fórumai a szocialista rendszer legitimációs törekvéseinek eszközeiként szolgáltak. Éppen ezért igyekezett szervezetté tenni az államhatalom a két nevelési szintér kapcsolatát tömegszervezeti jelleggel.

Az óvodai nevelőhatást, mely a gyermekeken keresztül a szülőkre is kiterjedt, kiszélesíteni igyekezett az akkori pártvezetés. Az expanzió megvalósítása érdekében propagandát folytatott, bár az extenzív óvoda-hálózatbővítés feltételei nem voltak adottak.

Konklúzió

Az egykori írott forrásokban nyomon követhető a korábbi óvodapedagógiai hagyományoktól idegen, a tradíciókkal szakító, a hatalom által kötelezően megfogalmazott új, szocialista értékrend érvényesítési igénye. Jelen kutatás a források egyoldalúsága folytán nem is vállalkozhatott többre, minthogy az akkori államhatalom hivatalos elvárásait vizsgálja. Az egykori pártvezetés szoros ellenőrzés alatt tartotta mind az óvodák felügyeletét ellátó minisztériumot, mind a tankönyvkiadást, illetve a sajtót is. Ebből következik, hogy a vizsgálatba bevont források csakis az általa jóváhagyott elvárásrendszer közvetíthettek. Ez a kutatás bizonyos fokú korlátjának tekinthető.

Az óvodapolitika az óvodán keresztül szándékozott befolyása alá vonni a magánszférába tartozó családi nevelést annak érdekében, hogy a fennálló társadalmi rendet legitimálja. Ehhez igyekezett felhasználni a család és az óvoda kapcsolattartási fórumait.

Az akkori jogszabályok által előírt kapcsolattartási formák többsége máig él az óvodai nevelés keretében, ám ezek mellett olyan egyéb fórumok is szerepet játszottak a szülők tájékoztatásában (például üzenőfüzet, „Szülők sarka”), amelyek napjainkban már nem divatosak, vagy inkább átveddtek az online térbe. Az ötvenes évek óvodáiban ezeket áthatotta az ideológiai-politikai iránymutatás (mint a „kettős nevelés” elleni küzdelem a szocialista értékek és normák elfogadása érdekében), és bár mára tartalmuk, funkciójuk jelentősen megváltozott, mégis társul(hat) hozzájuk negatív konnotáció a szülők szem-

szögéből, amely a pedagógiai múlt továbbélését jelzi. Az elemzett források többször említik a szülő látogatásának jelentőségét az óvodában. Ez ugyan nem a mai értelemben vett nyitottságot jelentette, ám mégis megteremtette az óvodai munkába való szülői betekintés lehetőségét, melynek napjainkig fennáll az igénye. Az ötvenes évek óvónője eszköz volt a hatalom általi manipuláció-szocializáció folyamatának. Ezért is fogalmazta meg az egykori pártvezetés elvárásként azt, hogy a két nevelési szintér együttműködésében a kezdeményező szerepet az óvónő töltsse be. Napjainkban is érvényes az, hogy a családdal való kapcsolat tekintetében az óvodapedagógus aktív, kezdeményező és kreatív legyen az eredményesség érdekében. Feltehetően ezzel függ össze, hogy az óvoda és család kapcsolata máig örökzöld téma mind a gyakorlati szakemberek, mind a neveléstudományi kutatások diskurzusában.

Jelen tanulmány az 1948–1959 közötti időszak óvodatörténetének egyfajta valóságába enged bepillantást a család-óvoda kapcsolat aspektusából. Neveléstörténeti megközelítésben további kutatási lehetőséget jelenthet annak elemzése, vajon történt-e hangsúlyeltolódás a változó politikai környezet hatására az óvoda és a család kapcsolatának tartalmát illetően az 1959-ben felsőfokúvá váló óvónőképzés tankönyveiben, illetve a jelen kutatásban vizsgált időszakot követően, milyen kontextusban jelenik meg a tematikus dimenzió a sajtóforrásokban az ötvenes évekhez viszonyítva már másként alakuló szocialista rendszerben.

Irodalom

Elsődleges források

- B., Gy. (1953). Az óvoda és az otthon. *Vásárhely Népe*, 9(279), 3.
- Darvas, K. (1942). Milyen módon és eszközökkel hathat az óvónő a szülőkre a gyermekek helyes nevelése érdekében. *Kisdednevelés*, 67(9), 227–234.
- Földesi, K. (1957, Ed.). *Nevelőmunka az óvodában. Útmutatás óvónők számára*. Tankönyvkiadó.
- Lőke, F. (1952). Az idén tovább bővül az óvodák, nyári napköziotthonok hálózata. *Fejér Megyei Néplap*, 3(7), 4.
- Róka, G. (1949a). Magyar Függetlenségi Népfront. *Gyermeknevelés*, 2(3), 1–2.
- Róka, G. (1949b). A falu fejlődése. *Gyermeknevelés*, 2(4), 1–4.
- Sági, Á. (1955). „Nincs itt szükség sok beszédre...” *Szabad Nép*, 103(201), 2.
- Szabadi, I. (1959). Óvodás gyermekeinkről. *Népszabadság*, 17(182), 9.
- Szilágyi, E. (1955). „A történelem leendő alkotói...” A gyermeknevelésről. *Szabad Nép*, 13(196), 5.
- sz. n. (1948). Valahol egy vásárhelyi óvodában... A demokrácia felemeli az elesettet. *Független Újság*, 2(297), 7.
- sz. n. (1951). *Rendtartás az óvodák számára*. Tankönyvkiadó.

- sz. n. (1951). *Neveléstan és módszertan az óvónőképzők számára II. rész.* Tankönyvkiadó.
- sz. n. (1951). Több nőt a termelésbe. *Szabad Nép*, 9(133), 1.
- sz. n. (1953). A községpolitikai tervek feladata öt éves tervünk végrehajtásában. *Tanácsok Lapja*, 4(1), 1.
- sz. n. (1953). Sokezer olvasóköron, gazdasszonyköron tanulnak az új oktatási évben az MNDSZ asszonyok. *Vásárhely Népe*, 9(212), 6.
- sz. n. (1954). A budapesti pártértekezlet tanácskozásai. *Szabad Nép*, 12(102), 2.
- sz. n. (1955). Ablak. *Esti Budapest*, 4(110), 4.
- sz. n. (1955). „Szülők Szabadegyeteme” Hódmezővásárhelyen. *Viharsarok*, 11(262), 2.

Másodlagos források

- Aczél, Zs. (2012). Üzemi óvodák 1945 és 1975 között. *Iskolakultúra*, 22(5), 37-55.
- Apor, P. (2008). A mindennapi élet öröme. In Horváth, S. (Eds.), *Mindennapok Rákosi és Kádár korában* (pp. 13-49). Nyitott Könyvműhely Kiadó.
- Babbie, E. (1996). *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó.
- Baska, G. (2018). „Néptanítónak lenni nem comicum” A Borsszem Jankó tanítóképe. In Fehérvári, A. (Eds.), *A Borsszem Jankótól Bolognáig. Neveléstudományi tanulmányok. Metszéspontok* (pp. 13-32). ELTE PPK – L'Harmattan Kiadó.
- Báthory, Z. & Falus, I. (1997). *Pedagógiai Lexikon I-III*. Keraban Kiadó.
- Bedmar, V. L. & Palma, V. C. D. (2011). The family and pre-school education in the european union: Reconciling education and work. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 15, 2271-2277. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.04.092>
- Berger, P. L. & Luckman, T. (1967). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Anchor Books.
- Bersan, O. S. (2021). The kindergarten-family partnership, a basis for early childhood education. In M. Micle & G. Clitan (Eds.), *Innovative instruments for community development in communication and education* (pp. 103-112). Trivent Books. <https://doi.org/10.22618/TP.PCMS.20216.360007>
- Dafinoiu, I. & Lungu, O (2003). *Research methods in the social sciences*. Peter Lang.
- Denicolo, P., Long, T. & Bradley-Cole, K. (2016). Introduction and orientation to constructivist research. In *Constructivist Approaches and Research Methods: A Practical Guide to Exploring Personal Meanings*. SAGE Research Methods. <https://dx.doi.org/10.4135/9781526402660.n1>
- Donáth, P. (2000). A „kettős nevelésről” az ötvenes években. *Valóság*, 43(7), 64-79.
- Donáth, P. (2008). *Oktatáspolitikai és tanítóképzési Magyarországon 1945-1960*. Trezor Kiadó.
- Fenyő, D. Gy. (2017). Homo politicus - homo pedagogicus. *Új Pedagógiai Szemle*, 67(9-10), 95-109.

- Füle, S. (1989). *A pedagógusok és a szülők együttműködése*. Tankönyvkiadó.
- Füle, S. (1988). A szülők és pedagógusok együttműködésének előzményei hazánkban. In Bollókné Panyik I. & Csillag, G. J. (Eds.), *A Budapesti Tanítóképző Főiskola tudományos közleményei*. 5. (pp. 36–49). BTF.
- Given, L. M. (2008). Reality and Multiple Realities In *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. SAGE Research Methods. <https://doi.org/10.4135/9781412963909.n371>
- Golnhofer, E. (2006). Rendszerváltások a tudománylegitimációjában – Magyarország, 1945–1949. In Szabolcs, É. (Eds.), *Pedagógia és politika a XX. század második felében Magyarországon*. Eötvös József Könyvkiadó.
- Háber, J. & H. Sas, J. (1980). *Tankönyvszagú világ*. Akadémiai Kiadó.
- Hagemann, K., Jarausch, K. H. & Allemann-Ghionda, C. (2011, Eds.). *Children, families, and states. Time Policies of Childcare, Preschool, and Primary Education in Europe*. Berghahn Books.
- Hryniewicz, L. & Luff, P. (2021). *Partnership with parents in early childhood settings. insights from five European countries*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429437113>
- Huhák, H. (2020). Megfigyelés másképp. Házi agitáció és egy angyalöldi tanácsstag lakólátogatásai. *Korall*, 21(79), 5–24.
- Kardos, J. & Kordinesz, M. (Eds., 1990). *Dokumentumok a magyar oktatáspolitikai történetéből, 1945–1972. I–II. kötet*. Tankönyvkiadó.
- Kéri, K. (1997). *Mi a neveléstörténet? A diszciplína múltja, jelene és jövője. Mozaikok a nevelés történetéből II*. JPTE Tanárképző Intézet. <http://www.mek.oszk.hu/01800/01886/html/>
- Kéri, K. (2001). *Bevezetés a neveléstörténeti kutatások módszertanába*. Műszaki Könyvkiadó.
- Kéri, K. (2003). Gyermekkép Magyarországon az 1950-es évek első felében. In Pukánszky, B. (Eds.), *Két évszázad gyermekei. A tizenkilencedik-huszedik század gyermekkorának története* (pp. 229–247). Eötvös József Könyvkiadó.
- Kéri, K. (2009). Gyermekábrázolás az 1950-es években a Nők Lapja címlapjain. In Kozma, T. & Perjés, I. (Eds.), *Új kutatások a neveléstudományokban 2008. Hatékony tudomány, pedagógiai kultúra, sikeres iskola* (pp. 203–211). MTA Pedagógiai Bizottsága.
- Kéri, K. (2018). *Leánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon*. Kronosz Kiadó.
- Kim, J. & Fram, M.S. (2009). Profiles of choice: Parents' patterns of priority in child care decision-making. *Early Childhood Research Quarterly*, 2(4), 77–91. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2008.10.001>
- Kolosai, N. (2012). *Kisiskoláskor és történeti idő – Az 1950-es évek kisiskoláskorára vonatkozó narratívák tartalomelemzése*. Doktori értekezés. ELTE NDI.

- Komlósi, S. (1965). Az iskola és a család kapcsolata. In Simon, Gy. (Eds.), *Nevelésügyünk húsz éve 1945-1964. Tanulmányok a magyar népi demokrácia neveléstörténetéből* (pp. 271–318). Tankönyvkiadó.
- Komlósi, S. (1977). *A család a változó világban. Pedagógiai füzetek*. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat.
- Komlósi, S. (1981). A családi nevelés értékközvetítő szerepe. In Horváth, L., Majzik, L. & Petrikás, Á. (Eds.), *A szocialista nevelés, a szocialista nevelőiskola* (pp. 431-437). Magyar Pedagógiai Társaság.
- Koselleck, R. (2003). *Elmúlt jövő – A történelmi idők szemantikája*. Atlantisz Kiadó.
- Kozma, T. (1974). *Az iskola közönségkapcsolatai: Kutatási beszámoló*. MTA PKCS.
- Kozma, T. (2012). *Oktatáspolitikai*. Elektronikus jegyzet. <http://mek.oszk.hu/11200/11203/11203.pdf>
- Kóger, Y. (2019). A család és óvoda kapcsolata az 1950-es és 1960-as években az óvónőképzés tankönyveinek tükrében. In Bordás, S. (Eds.), *Módszerek, művek, teóriák: A X. Tantárgy-pedagógiai Nemzetközi Tudományos Konferencia előadásai: Értekezések, tudományos dolgozatok 27.* (pp. 265–277). Eötvös József Főiskolai Kiadó.
- Kövér, S. (1987). *Az értelmi nevelés története óvodáinkban 1828-1975 között*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Kuckartz, U. (2012). *Qualitative Inhaltsanalyse. Methoden, Praxis, Computerunterstützung*. Beltz Juventa.
- Kuckartz, U. (2019). Qualitative Text Analysis: A Systematic Approach. In Kaiser, G. & Presmeg, N. (Eds.), *Compendium for Early Career Researchers in Mathematics Education* (pp. 181–197). Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-3-030-15636-7_8
- Léderer, P. (1991). Nyomás az óvodákon. *Esély*, 3(2), 92–104.
- Lukacs, J. (2004). *A történelmi tudat avagy a múlt emlékezete*. Európa kiadó.
- Mayring, P. (2019). Qualitative Inhaltsanalyse – Abgrenzungen, Spielarten, Weiterentwicklungen. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum Qualitative Social Research*, 20(3), <https://doi.org/10.17169/fqs-20.3.3343>
- Millei, Zs. (2011). Governing through early childhood curriculum, “the child” and “community”. Ideologies of socialist Hungary and neoliberal Australia. *European Education*, 43(1), 33–35. <https://doi.org/10.2753/EUE1056-4934430103>
- Molnár, B., Pálfi, S., Szerepi, S. & Varga, N. A. (2015). Kisgyermekkori nevelés Magyarországon. *Educatio*, 24(3), 121–128.
- Molnár-Kovács, Zs. (2015). *A dualizmus kori magyar középiskolai történelemtan-könyvek Európa-képe kortörténelmi, iskolatörténelmi, tankönyvtörténelmi kontextusban*. Doktori értekezés. PTE.
- Molnár-Kovács, Zs. (2017). *A tankönyvkutatások dualizmus kori forrásai*. Capillus Kiadó.

- Molnár-Kovács, Zs. (2019). *A magyar tankönyvkutatások forrásdimenziói (1867–1918)*. Institutio Könyvkiadó.
- Murray, J., Teszenyi, E., Varga, N. A., Pálfi, S., Tajiyeva, M. & Iskakova, A. (2018). Parent-practitioner partnerships in early childhood provision in England, Hungary and Kazakhstan: similarities and differences in discourses. *Early Child Development and Care*, 188(5), 594–612. <https://doi.org/10.1080/03004430.2018.1438422>
- Pálfi, S. (2010). A magyar óvoda tanulásszemléletének sajátosságai az 1950'-s években az óvodai alapidokumentumok tükrében. In Kovács, B. É. (Ed.), *Társadalomtudományi tanulmányok III. Tanulmánykötet a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar oktatóinak írásaiból* (pp. 137–149). Debreceni Egyetem.
- Podráczky, J. (2007). *Óvodaügy a 19. századi magyar társadalomban*. Doktori értekezés. ELTE NDI.
- Podráczky, J. (2012, Ed.). *Szövetségben. Tanulmányok a család és az intézményes nevelés kapcsolatáról*. ELTE Eötvös Kiadó. <http://mek.oszk.hu/11300/11368/11368.pdf> (2021.11.10.)
- Révai, L., Gál, E. & Majzik, L. (1975, Eds.). *Szülők és nevelők*. Kossuth Kiadó.
- Romsics, I. (2010). *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó.
- Rose, K. K. & Elicker, J. (2008). Parental decision making about child care. *Journal of Family Issues*, 29(9), 1161–1184. <https://doi.org/10.1177/0192513X07312103>
- Sántha, K. (2022). *Kvalitatív tartalomelemzés*. Eötvös József Könyvkiadó.
- Sántha, K. (2021). A típusképző kvalitatív tartalomelemzés politetikus terei a pedagógusok reflektív gondolkodásának feltárásában. *Iskolakultúra*, 31(3), 19–29. <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2021.03.19>
- Sántha, K. (2015). *Trianguláció a pedagógiai kutatásban*. Eötvös József Könyvkiadó.
- Schadt, M. (2003). *Feltörekvő dolgozó nő - Nők az ötvenes években*. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány.
- Schreier, M. (2014). Varianten qualitativer Inhaltanalyse: ein Wegweiser im Dicklicht der Begrifflichkeiten. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum Qualitative Social Research*, 15(1), <https://doi.org/10.17169/fqs-15.1.2043>
- Searle, J. R. (1995). *The construction of social reality*. Penguin Books.
- Somogyvári, L. (2018). Államilag támogatott politikai karikatúra a „puha diktatúrában”: Kádári tabló 1963-ból. *Történelemtanítás*, 9(1–2). <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2018/08/somogyvari-lajos-allamilag-tamogatott-politikai-karikatura-a-puha-diktaturaban-kadari-tablo-1963-bol-09-01-05>
- Szabolcs, É. (1996). Deduktív (analitikus) jellegű kutatások. In Falus, I. (Ed.), *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe* (pp. 106–121). Műszaki Könyvkiadó.
- Szabolcs, É. (2001). *Kvalitatív kutatási metodológia a pedagógiában*. Műszaki Könyvkiadó.

- Szabolcs, É. (2006, Ed.). *Pedagógia és politika a XX. század második felében Magyarországon*. Eötvös József Könyvkiadó.
- Szabolcs, É. & Golnhofer, E. (2018). A szocialista Nevelés Könyvtára: törekvés a szocialista pedagógia kialakítására, 1950–1957. In Fehérvári, A. (Ed.), *A Borsszem Jankótól Bolognáig. Neveléstudományi tanulmányok. Metszéspontok* (pp. 13–32). ELTE PPK – L'Harmattan Kiadó.
- Szerepi, S., Varga, N. A., Pálfi, S. & Molnár, B. (2018). A magyar óvoda történeti szakaszai a kezdetektől napjainkig. In Pálfi, S. (Ed.), *A gyermekekre fókuszáló korai nevelés* (pp. 6–24). Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Teszeyi, E. & Hevey, D. (2015). Age group, location or pedagogue: factors affecting parental choice of kindergartens in Hungary. *Early Child Development and Care*, 185(11-12), 1961–1977. <https://doi.org/10.1080/03004430.2015.1028391>
- Tomka, B. (2011). Gazdasági változások és a fogyasztás alakulása a huszadik századi Magyarországon. In Kovács, K. & Romsics, I. (Eds.), *A mi 20. századunk* (pp. 101–180). Komp-Press Kiadó – Korunk.
- Török, B. (2005). Óvodák és szülők. Vonzások és választások. *Educatio*, 14(4), 787–805.
- Vargáné, N. A. (2020). A szeretet kifejezésének fontossága a kora gyermekkori pedagógusok körében Angliában és Magyarországon. In Varga, N. A. (Ed.), *Családi nevelés. A család megismerésének módszerei* (pp. 131–151). Forstag Nonprofit Közhasznú Kft.
- Vág, O. (1993). *A kisgyermeknevelés története*. Magyar Óvodapedagógiai Egyesület.

Kóger, Y.

The relationship of kindergarten and family as the main educational scenes of young children in the 1950s

This research explains how the relationship between families and kindergartens developed in the Hungary of the 1950s. Prior to this era, the family was where preschoolers received their initial education; however, after 1948 a goal was set by government powers which included the socialization of young children. So the kindergarten was born and grew into an institution. My objective is to explore how the official expectation of raising 'socialist citizens' was incorporated in documents related to kindergartens and written sources influencing kindergarten and family education. The research shows the role assigned to families and kindergartens in this respect by the kindergarten policies of the time. Family and kindergarten-related, content-structuring qualitative content analysis of the chosen sources has not yet been carried out in the context of research on Hungarian kindergarten history. The study outlines the theoretical framework of the presentation of constructivist epistemological subjective reality. It reviews the approaches of researching the 1950s and social pedagogy and then summarises the perspectives of analyzing the relationship between parents and pedagogues. The corpus of the qualitative content analysis was chosen by selective sampling. In order to achieve reliability, coding was done using intra-frame coding by hand, based on a category system applied by combined (deductive and inductive) coding logic. The seven main categories of the analysis point out that kindergarten policy decisions influenced the content of the ever-recurring topic of the relationship between kindergarten and families in the press samples analyzed. under analysis. The manifest and latent contents explored along the content hubs reflect the guidelines applying to kindergartens and families, drawn up in order to achieve the nurturing of the legitimation of the socialist system being built. Such guidelines included organised collaboration, ideologically aligned education and related propaganda work. Using the results of the research, our knowledge of kindergartens in the 1950s can be further differentiated. This can become the basis of continued analysis of the survival of the socialist pedagogical past which can mean the basis for continuing the following era's socialist exploration of pedagogical history.

Keywords: history of early childhood education, socialist socialization, early childhood education policy, qualitative methodology, research dimensions

Kóger Yvetta: <http://orcid.org/0000-0001-8059-0749>